

บทที่ 8

สรุปผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง ผลกระทบจากการย้ายถิ่นของสามีที่มีต่อสตรีแม่บ้านในชนบท ในครั้งนี้เป็นการศึกษาเพื่อมุ่งค้นหาถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสตรีแม่บ้านในชุมชนชนบท หลังจากการย้ายถิ่นของสามีว่า สตรีแม่บ้านมีบทบาทหน้าที่และความสัมพันธ์กับสมาชิกในครอบครัวและชุมชนเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร มีทัศนคติต่อตนเอง มีสุขภาพจิต และมีเวลาในการดูแลตนเองเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่อย่างไร

ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาโดยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมภายในชุมชน เป็นระยะเวลา 1 ปี และเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการสังเกต การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสนทนากลุ่ม การวิเคราะห์และตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า ข้อมูลได้รับการตรวจสอบความสมบูรณ์ แยกแยะประเด็นตามวัตถุประสงค์ นำเสนอโดยการบรรยาย และสรุปเชิงวิเคราะห์ตามกรอบแนวคิดที่กำหนดไว้ ผลของการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. ผลกระทบต่อบทบาทและความสัมพันธ์ที่มีต่อครอบครัวและชุมชน

1.1 ผลการกระทบต่อบทบาทหน้าที่และความสัมพันธ์ของสตรีแม่บ้านที่มีต่อครอบครัว การย้ายถิ่นของสามี มีผลทำให้บทบาทหน้าที่ในครอบครัวของสตรีที่สามีส่งเงินรายได้ดี และสม่ำเสมอกับสตรีที่สามีส่งเงินรายได้น้อยหรือไม่สม่ำเสมอเปลี่ยนแปลงไปเช่นเดียวกัน คือ การมีภาระงานที่เพิ่มขึ้นในฐานะที่เป็นหัวหน้าครัวเรือน ได้แก่ การมีหน้าที่เป็นผู้จัดการสิ่งต่าง ๆ ของครัวเรือน ซึ่งเป็นหน้าที่รับผิดชอบในงานหรือกิจกรรมที่สามีเคยทำทั้งหมด ได้แก่ การดูแลและจัดการกิจกรรมในไร่นา การจัดการในเรื่องรายได้รายจ่ายของครัวเรือนและการตัดสินใจในกิจกรรมนอกครัวเรือน การดูแลจัดการกิจกรรมในไร่นา ซึ่งจากเดิมสตรีแม่บ้านเคยเป็นเพียงผู้ช่วยในการถอนกล้า ปลูก และเก็บเกี่ยวเท่านั้น เปลี่ยนแปลงเป็นผู้จัดการกิจกรรมในไร่นาเองทั้งหมด งานที่ต้องรับผิดชอบเพิ่มขึ้น ได้แก่ การไถนา การหว่านกล้า การฉีดพ่นยา ซึ่งเป็นงานที่สตรีแม่บ้านไม่สามารถทำได้ด้วยตนเองได้ ก็จะใช้วิธีจ้างแรงงานทำแทน ส่วนการเตรียมแปลง หว่านกล้า ทำคันทนา เอน้ำเข้านา ดูแลต้นกล้า คายหญ้ารอบคันทนา ฯลฯ สตรีแม่บ้านสามารถทำหน้าที่เหล่านี้แทนสามีได้ สำหรับการจัดการในเรื่องของรายได้รายจ่ายของครัวเรือนและการตัดสินใจกิจกรรมนอกครัวเรือน เดิมสามีจะเป็นผู้หารายได้หลักโดยมีสตรีแม่บ้านช่วยหารายได้เสริม และ

รับผิดชอบในรายได้รายจ่ายของครอบครัวร่วมกัน เปลี่ยนแปลงเป็นสตรีแม่บ้านจะเป็นผู้รับผิดชอบจัดการในรายได้และรายจ่ายของครอบครัวเองทั้งหมด โดยเฉพาะสตรีที่สามีส่งเงินรายได้มาน้อยหรือไม่สม่ำเสมอ จะมีบทบาทในการหารายได้ของครอบครัวเพิ่มขึ้นมากกว่าอีกกลุ่มหนึ่ง ส่วนการตัดสินใจในกิจกรรมของครัวเรือน แต่เดิมสามีจะเป็นผู้ตัดสินใจในกิจกรรมนอกบ้านส่วนกิจกรรมในบ้านเป็นอำนาจหน้าที่ของสตรีแม่บ้าน การย้ายถิ่นของสามีทำให้สตรีแม่บ้านมีอำนาจในการตัดสินใจในกิจกรรมนอกบ้านเพิ่มมากขึ้น แต่การตัดสินใจในบางเรื่องหรือค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับข้าวของเครื่องใช้บางอย่างที่ราคาสูง สตรีแม่บ้านต้องปรึกษามีและให้อำนาจสามีเป็นผู้ตัดสินใจ

หลังจากการย้ายถิ่นของสามี บทบาทหน้าที่ในฐานะภรรยาหรือแม่บ้านเริ่มเปลี่ยนไป เนื่องจากสตรีแม่บ้านจะมีภาระรับผิดชอบงานทั้งหมด ทั้งงานในบ้านและงานนอกบ้าน จากเดิมที่เคยรับผิดชอบงานในบ้านเป็นงานหลักในหน้าที่ของแม่บ้าน เช่น การจัดหาอาหาร การดูแลบ้านเรือนและข้าวของเครื่องใช้ภายในบ้านได้ตามหน้าที่ที่ควรจะเป็น ในกรณีกลุ่มสตรีแม่บ้านที่สามีส่งเงินรายได้มาให้ไม่แน่นอน งานในบ้านเหล่านี้จะกลายเป็นงานรอง โดยลดบทบาทในกิจกรรมเหล่านี้น้อยลง จะเห็นความสำคัญงานนอกบ้านและงานในไร่นาเป็นงานหลัก เพราะเป็นรายได้ของครอบครัว ส่วนกรณีกลุ่มสตรีแม่บ้านที่สามีส่งรายได้ดี งานในบ้านยังเป็นงานหลักเหมือนเดิม สามารถดูแลที่อยู่อาศัยให้ถูกสุขลักษณะ พัฒนาสิ่งแวดล้อม พัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ ได้เต็มกำลังความสามารถได้ดีขึ้น

การย้ายถิ่นของสามีส่งผลกระทบต่อสัมพันธภาพที่ดีระหว่างสามี-ภรรยาเป็นส่วนใหญ่ จากเดิมที่เคยทำงานอยู่ใกล้ชิดกันตลอดเวลา ทั้งงานในบ้านนอกบ้าน หรือกิจกรรมในชุมชน ซึ่งจะไปร่วมกิจกรรมด้วยกันเสมอ ๆ การย้ายถิ่นของสามีทำให้เกิดความห่างเหินกัน ทั้งในเรื่องของระยะทางที่ทำให้ห่างไกลยากแก่การไปมาหาสู่กันบ่อย ๆ และการติดต่อสื่อสารกันระหว่างกันน้อยลง ก่อปรกักับมีข่าวเกี่ยวกับพฤติกรรมของสามีหรือภรรยาที่เกี่ยวข้องกับเพศตรงข้าม ทำให้ความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันเริ่มสั่นคลอน เกิดความขัดแย้ง ต่างฝ่ายต่างหวาดระแวงและไม่มั่นใจในสัมพันธภาพที่มีต่อกันและกันชีวิตครอบครัวจึงอยู่ด้วยกันอย่างหวาดระแวง และบางครอบครัวก็จบลงด้วยการหย่าร้าง เป็นครอบครัวที่แตกแยกกันที่สุดในที่สุด

สำหรับบทบาทในฐานะที่เป็นแม่และความสัมพันธ์ที่มีต่อลูก จากเดิมสตรีแม่บ้านจะดูแลลูกเล็ก ๆ ด้วยตนเอง มีสามี ปู่ย่า ตาหรือยายช่วยดูแลบ้างในบางโอกาส ลูกก็ยังได้รับความอบอุ่นตามสมควร ส่วนลูกคนโตจะได้รับการดูแลในเรื่องอาหาร เสื้อผ้า การเรียน ในโอกาสว่างจากงานในไร่นา และยังมีเวลาให้ยามว่างงานตอนเย็นหรือยามค่ำคืน โดยมีสามีช่วยอบรม

สั่งสอนด้วย การย้ายถิ่นของสามีจะทำให้บทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างแม่-ลูกเปลี่ยนแปลงไป โดยสตรีที่สามีส่งรายได้น้อยหรือไม่สม่ำเสมอจะไม่สามารถดูแลลูกด้วยตนเองได้ ต้องนำไปฝากศูนย์เด็กดูแลแทน เวลาในการเอาใจใส่ลูกคนโตในเรื่องการเรียน การอบรมสั่งสอนจะน้อยลง ลูกคนโตจะทำการบ้านกับเพื่อนมากกว่าปรึกษากับแม่ และส่งผลไปถึงการเที่ยวเตร่ ไม่เอาใจใส่การเรียนและไม่ช่วยเหลืองานในบ้านด้วย ความห่างเหินระหว่างแม่กับลูกจึงเกิดขึ้นมากกว่าเดิม ทำให้ลูกๆ ขาดความอบอุ่น เพราะความสนใจของแม่จะมุ่งไปสู่การหารายได้ของครอบครัวเป็นหลัก เพื่อให้ได้มาซึ่งรายได้สำหรับเป็นค่าอาหารของลูก และค่าใช้จ่ายของครอบครัวในแต่ละวัน ส่วนสตรีที่สามีส่งรายได้ดีและสม่ำเสมอ ส่วนใหญ่จะหยุดทำงานนอกบ้าน และดูแลลูกเล็ก ๆ ด้วยตนเอง เอาใจใส่ในเรื่องอาหารการกิน มีเวลาเอาใจใส่ลูกคนโตด้านการเรียน อบรมสั่งสอน และสอดส่องดูแลความประพฤติของลูกได้มากขึ้น ความใกล้ชิดทำให้รู้ปัญหาของลูก และหาโอกาสในการป้องกันหรือแก้ไขปัญหาก็อาจเกิดขึ้นได้ทันการณ์

ในด้านบทบาทหน้าที่ในฐานะลูกที่รับผิดชอบเลี้ยงดูพ่อแม่ จากเดิมที่สตรีแม่บ้านมีพ่อแม่เป็นสมาชิกคนหนึ่งในครอบครัวที่ต้องดูแลในเรื่องอาหารการกิน การเป็นอยู่หลับนอน ปรนนิบัติยามเจ็บป่วยโดยมีสามีเป็นผู้ช่วยในงานบ้าน เมื่อสามีต้องย้ายถิ่น สตรีแม่บ้านต้องรับผิดชอบภาระงานในบ้านทั้งหมด ทำให้บทบาทหน้าที่และความสัมพันธ์ของสตรีแม่บ้านที่มีต่อพ่อแม่เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะสตรีที่สามีส่งเงินรายได้มาให้หรือไม่สม่ำเสมอ โอกาสในการดูแลเอาใจใส่พ่อแม่จะน้อยลง พ่อแม่ต้องอยู่ตามลำพังบ่อย ๆ ต้องช่วยเหลือตัวเอง บางครั้งต้องทำอาหารทานเอง ดูแลตัวเอง ไปหาหมอเอง หรือบางโอกาสต้องดูแลหลาน ๆ ด้วย แม้จะเข้าใจภาวะความจำเป็นแต่ก็อดน้อยใจ กลัวการถูกทอดทิ้งไม่ได้ ส่วนสตรีที่สามีส่งเงินรายได้ดีและสม่ำเสมอส่วนใหญ่จะทำงานนอกบ้านน้อยลง อยู่ดูแลบ้าน และดูแลสมาชิกในครอบครัว มีความเป็นอยู่ที่ดี และสร้างความสุขสบายให้แก่พ่อแม่ได้

1.2 ผลกระทบต่อบทบาทหน้าที่และความสัมพันธ์ของสตรีแม่บ้านที่มีต่อชุมชน

การย้ายถิ่นมีผลกระทบต่อบทบาทของสตรีแม่บ้านในฐานะสมาชิกของชุมชนไม่มากนัก สตรีแม่บ้านทั้งสองกลุ่มยังคงมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของชุมชนทุกกิจกรรมเช่นเดิม เพียงแต่ลดความถี่ในการร่วมแต่ละกิจกรรมลงบ้าง สำหรับสตรีที่สามีส่งเงินรายได้น้อยหรือไม่สม่ำเสมอ ซึ่งขึ้นอยู่กับรายได้ของครอบครัวในช่วงขณะนั้น นอกจากนั้นยังเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาหมู่บ้านแทนสามีด้วย เช่น การเข้าประชุมหมู่บ้าน การขุดลอกเหมืองฝาย การตัดไม้หลักฝาย เป็นต้น ซึ่งคนในชุมชนส่วนใหญ่ จะแสดงน้ำใจช่วยเหลือให้สตรีแม่บ้านเหล่านี้รับภาระ

งานตามความสามารถที่ทำได้ และละเว้นในกิจกรรมงานหนักให้ บทบาทหน้าที่และความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนไปอีกอย่างหนึ่งคือ สตรีแม่บ้านที่สามีส่งเงินรายได้ดีและสม่ำเสมอส่วนใหญ่จะมีบทบาทเพิ่มขึ้น ในการเป็นผู้สื่อข่าวด้านการให้ข้อมูลข่าวสารแหล่งงานต่าง ๆ แก่คนในชุมชน และมีสถานภาพที่ดีขึ้นจากการที่เป็นที่พึ่งของญาติพี่น้อง และคนในชุมชนในเรื่องของการแนะนำแหล่งงาน/อาชีพใหม่ แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในระบบเครือข่ายที่เปลี่ยนแปลงจากการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในกิจกรรมของครอบครัว เป็นการช่วยเหลือกันในเรื่องของอาชีพและการมีงานทำนอกชุมชน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งทำให้มีการย้ายถิ่นเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง และสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างกันเพิ่มมากขึ้น

ส่วนการเป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ กลุ่มออมทรัพย์ ไม่ได้รับผลกระทบเท่าใดนัก สมาชิกยังคงทำหน้าที่ในการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันอยู่เช่นเดิม มีการสมัครเข้าเป็นสมาชิกใหม่เพิ่มขึ้นมาบ้าง มีการออมเงินเพิ่มขึ้นมาบ้าง การย้ายถิ่นเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้สตรีแม่บ้านมองเห็นความสำคัญของกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มสตรีแม่บ้านที่สามีส่งเงินรายได้น้อยหรือไม่สม่ำเสมอมองเห็นสิทธิผลประโยชน์จากการยืมเงินจากกลุ่มในยามขัดสนด้วยการเข้าเป็นสมาชิกออมเงินซึ่งไม่ต้องมากมายนักในแต่ละเดือน ส่วนกลุ่มสตรีแม่บ้านที่สามีส่งเงินรายได้ดีและสม่ำเสมอจะเข้าเป็นสมาชิกเพื่อมีเงินเก็บออมเป็นของตนเอง ซึ่งแต่เดิมไม่ค่อยได้เก็บออมเงินเท่าใดนัก

ส่วนบทบาทและความสัมพันธ์ของกลุ่มในการแลกเปลี่ยนแรงงาน ผลกระทบจะเกิดขึ้นเฉพาะในกิจกรรมการทำไร่เท่านั้น จากเดิมที่มีการแลกเปลี่ยนแรงงานทั้งในกิจกรรมการทำนาและทำไร่ เมื่อสามีย้ายถิ่นสตรีทั้งสองกลุ่มส่วนใหญ่จะหยุดการทำไร่หรือทำแต่น้อย ตามกำลังความสามารถ การแลกเปลี่ยนแรงงานส่วนนี้จะหมดไป และมีการรับจ้างทำไร่เข้ามาแทนที่

ในด้านกิจกรรมกลุ่มการพัฒนาสตรี สตรีที่สามีส่งเงินรายได้น้อยหรือไม่สม่ำเสมอจะได้รับผลกระทบมากกว่า แต่เดิมอาจจะมีโอกาสเข้าร่วมบ้างถ้าสามีดูแลลูกแทน หรือช่วงที่ไม่ขัดสนในเรื่องรายได้เท่าใดนัก แต่หลังจากที่สามีย้ายถิ่นไปแล้วจะไม่มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าวเลย แม้แต่บทบาทหน้าที่ผู้นำชุมชน สตรีแม่บ้านเหล่านี้จะลดบทบาทของตนเองลงเพื่อรับภาระงานในครอบครัวมากขึ้น ซึ่งตรงข้ามกับสตรีที่สามีส่งเงินรายได้ดีและสม่ำเสมอ จะมีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมเหล่านี้เพิ่มขึ้น และมีความสนใจที่จะเสริมบทบาทของตนเองในการร่วมกิจกรรมพัฒนาสตรีเพิ่มขึ้นตามไปด้วย

อย่างไรก็ตาม การขาดโอกาสในการเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาสตรี และการไม่ได้ทำหน้าที่ผู้นำชุมชนอย่างเต็มความสามารถ ของสตรีที่สามีส่งเงินรายได้น้อยหรือไม่สม่ำเสมอ ทำให้โอกาส

การร่วมกิจกรรมระหว่างกลุ่มลดน้อยลง ไม่มีโอกาสในการสร้างสัมพันธภาพในการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด ระหว่างสมาชิกด้วยตนเอง ระหว่างสมาชิกกับผู้นำชุมชน หรือกับบุคคล/กลุ่มทั้งภายในและภายนอกชุมชนได้ ซึ่งส่งผลกระทบถึงสตรีแม่บ้านที่สามีย้ายถิ่นและมีรายได้ดีด้วย แม้จะมีโอกาสร่วมกิจกรรมพัฒนาตนเองเพิ่มขึ้น แต่การขาดการประสานงานระหว่างผู้นำชุมชนกับบุคคล/หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดกิจกรรมพัฒนาสตรีอย่างต่อเนื่อง ทำให้ไม่สามารถใช้โอกาสที่มีอยู่ตอบสนองความต้องการในการพัฒนาตนเองได้เต็มที่

2. ผลกระทบในด้านทัศนคติที่มีต่อตนเอง ต่อสุขภาพจิต และการดูแลตนเอง

2.1 ผลกระทบต่อทัศนคติที่มีต่อตนเอง

ก่อนการย้ายถิ่นของสามี สตรีแม่บ้านเคยมองตนเองว่า มีความสามารถและรับผิดชอบงานในบ้านได้ดีกว่าสามี และสามารถเป็นเพียงผู้ช่วยในงานนอกบ้านเท่านั้น ไม่สามารถหารายได้ให้เท่าเทียมสามี เป็นผู้ตามที่พึ่งพาสามีเป็นหลัก หลังการย้ายถิ่นของสามี สตรีแม่บ้านมองตนเองในฐานะหัวหน้าครัวเรือนว่า ตนเองมีความสามารถทำงานการเกษตรแทนสามีได้ในบางส่วนเท่านั้น ส่วนที่ต้องใช้แรงงานหนักหรือใช้เครื่องมือเครื่องใช้เทคโนโลยี ต้องอาศัยการจ้างแรงงานทำแทน แต่มีความมั่นใจในตัวเองมากขึ้น และภูมิใจที่สามารถจัดการกิจการในครัวเรือนได้ด้วยตนเอง แม้ว่าในบางเรื่องยังต้องอาศัยอำนาจการตัดสินใจจากสามี และยังคงต้องพึ่งพาสามีในเรื่องของรายได้ก็ตาม อย่างไรก็ตาม สตรีที่สามีส่งเงินรายได้มาน้อยหรือไม่สม่ำเสมอ จะรู้สึกที่ต้องพึ่งพาตนเองมากขึ้น จากการที่ต้องออกทำงานรับจ้างเพิ่มขึ้น และยังคงวาดหวังว่ารายได้จากสามีที่ย้ายถิ่น จะช่วยยกฐานะความเป็นอยู่ของครอบครัวให้ดีขึ้นกว่าเดิม แม้จะเหน็ดเหนื่อยทั้งกายและใจแต่ก็รู้สึกภูมิใจและเห็นคุณค่าของตนเองที่เป็นผู้ช่วยประคับประคองให้ถึงเป้าหมายที่คาดหวังนั้น

ส่วนการมองตนเองในบทบาทของแม่บ้านนั้น สตรีที่สามีส่งเงินรายได้มาน้อยหรือไม่สม่ำเสมอจะมองว่าตนเองไม่สามารถทำงานบ้านได้อย่างเต็มที่ ไม่สามารถทำหน้าที่ดูแลสมาชิกในครอบครัวให้มีความสุข เป็นอยู่ที่ดี หรือมีความสุขดังที่ต้องการได้ เกิดความขัดแย้งใจในบทบาทที่ไม่อาจทำได้อย่างที่คิด ซึ่งตรงกันข้ามกับกลุ่มที่สามีส่งเงินรายได้ดีและสม่ำเสมอ จะเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง มีความพึงพอใจที่สามารถทำหน้าที่ตามบทบาทของตนเองได้ สามารถดูแลเอาใจใส่สมาชิกในครอบครัวทุกคนได้อย่างมีความสุข

ความเห็นเกี่ยวกับบทบาทและความสัมพันธ์กับสมาชิกในครอบครัว ในส่วนของความสัมพันธ์ระหว่างสามี-ภรรยา สตรีทั้งสองกลุ่มส่วนใหญ่เห็นว่า ความสัมพันธ์ระหว่างการเป็นสามี-

ภรรยาไม่ค่อยจะราบรื่นนัก เหตุจากความขัดแย้ง ความหวาดระแวงกันในเรื่องผู้สาวกับบุคคลอื่น ส่วนบทบาทและความสัมพันธ์ที่มีต่อลูกและพ่อแม่ สตรีที่สามีส่งเงินรายได้น้อยหรือไม่สม่ำเสมอ มองว่า ตนเองมีเวลาเลี้ยงดูให้ความอบอุ่นแก่ลูกและดูแลเอาใจใส่พ่อก่อนน้อยลง ในขณะที่สตรีที่สามีส่งเงินรายได้ดีและสม่ำเสมอ รู้สึกอบอุ่นใจภูมิใจที่ได้เลี้ยงดูลูกด้วยตนเอง และดูแลพ่อแม่ให้มีความสุขได้

การมองตนเองในบทบาทและความสัมพันธ์ที่มีต่อชุมชนเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะกลุ่มสตรีที่สามีส่งเงินรายได้น้อยและไม่สม่ำเสมอ ซึ่งจากเดิมมองตนเองอย่างภาคภูมิใจในความสามารถและการได้เป็นผู้นำ เกิดความมั่นใจในตนเองในการได้มีโอกาสพัฒนาความรู้และความสามารถเหล่านั้น จากการย้ายถิ่นของสามี ทำให้เกิดความรู้สึกว่าตนเองไร้คุณค่าหมด ความสำคัญสำหรับสมาชิกกลุ่มและความรู้สึกมั่นใจในตนเองขาดหายไป ในทางตรงกันข้ามสตรีที่สามีส่งเงินรายได้ดีและสม่ำเสมอ กลับมีความกระตือรือร้นในการเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาตนเองมากขึ้น โดยมองว่าตนเองมีความสามารถทัดเทียมกับผู้อื่นได้ และต้องการที่จะสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีกับคนรอบข้างมากขึ้น

2.2 ผลกระทบต่อสุขภาพจิตของสตรีแม่บ้าน

จากเดิมที่สตรีแม่บ้านเคยมีสุขภาพจิตที่ปกติก่อนการย้ายถิ่นของสามี อันเนื่องมาจากความพึงพอใจในบทบาทหน้าที่ของการเป็นภรรยา แม่ และ เป็นลูก ที่สามารถดูแลเอาใจใส่ลูกและพ่อแม่ได้ มีความมั่นใจในสัมพันธภาพที่ดีระหว่างสามี-ภรรยาค่อนข้างสูง รวมไปถึงความพึงพอใจในบทบาทหน้าที่และความสัมพันธ์ที่มีต่อชุมชนด้วย แต่หลังจากการย้ายถิ่นของสามี สุขภาพจิตของสตรีแม่บ้านได้เปลี่ยนแปลงไป สตรีแม่บ้านทั้งสองกลุ่มส่วนใหญ่จะขาดความมั่นใจในตนเอง วิตกกังวล ห่วงใยในสุขภาพของสามี ของตนเอง และหวาดระแวงในความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นสามี-ภรรยาที่ไม่ค่อยจะราบรื่นเท่าใดนัก ในกรณีกลุ่มสตรีที่สามีส่งเงินรายได้น้อยหรือไม่สม่ำเสมอ จะรู้สึกว่าตนเองไม่สามารถทำงานตามบทบาทหน้าที่ได้อย่างเต็มที่ ขาดความเป็นตัวของตัวเอง มีความขัดแย้งในบทบาทที่เป็นอยู่ การพยายามปรับตัวเพื่อแก้ปัญหาของครอบครัวทำให้เกิดความกดดันทางจิตใจ รู้สึกเครียด ไม่สามารถควบคุมอารมณ์ได้ ส่งผลต่อความสัมพันธ์กับสมาชิกในครอบครัวและบุคคลอื่น ส่วนกลุ่มสตรีแม่บ้านที่สามีส่งรายได้ดีและสม่ำเสมอ จะเกิดความรู้สึกที่ดีต่อตนเอง มีความภาคภูมิใจเห็นคุณค่าและความสำคัญของตนเอง ที่สามารถทำหน้าที่ได้ตามบทบาท ดูแลสมาชิกในครอบครัวให้มีความสุข

ได้ มีความกระตือรือร้น มีแรงจูงใจใฝ่รู้เพื่อพัฒนาตนเอง ต้องการสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับคนรอบข้าง และพึงพอใจในการผูกมิตรกับบุคคลอื่น ทั้งภายในและนอกชุมชน

2.3 ผลกระทบต่อการดูแลตัวเองของสตรีแม่บ้าน

การดูแลตนเองของสตรีแม่บ้านจะเปลี่ยนแปลงไปในสตรีแม่บ้านทั้ง 2 กลุ่ม ซึ่งจากเดิมก่อนสามีย้ายถิ่น จะมีเวลาในการดูแลตัวเองค่อนข้างน้อยอยู่แล้ว เพราะต้องรับผิดชอบงานในบ้าน และเป็นผู้ช่วยสามีในงานนอกบ้านด้วย ทำให้เวลาในการดูแลตนเองในด้านสุขภาพร่างกาย และการพัฒนาตนเองไม่ได้เต็มที่นัก แต่หลังจากการย้ายถิ่นของสามี การดูแลตัวเองของสตรีแม่บ้าน เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นสำหรับสตรีที่สามีส่งเงินรายได้ดีและสม่ำเสมอ ซึ่งพบว่าสตรีแม่บ้านกลุ่มนี้ มีเวลาดูแลสุขภาพตัวเองมากขึ้น ไม่ต้องตรากตรำทำงานหนัก ความเป็นอยู่ดีขึ้น สุขภาพร่างกายแข็งแรงไม่เจ็บไข้ได้ป่วย แม้จะมีความวิตกกังวลห่วงใยสามีอยู่บ้าง แต่การมีเวลาเข้าร่วมสังคมหมู่บ้าน ร่วมกิจกรรมพัฒนาตนเอง สร้างสัมพันธภาพกับคนรอบข้าง ทำให้ช่วยผ่อนคลายความวิตกกังวลลงได้ สามารถสร้างความสุขให้ตนเอง และครอบครัวได้มากขึ้น ในทางตรงข้ามสตรีที่สามีส่งเงินรายได้น้อยหรือไม่สม่ำเสมอ จะยังมีเวลาดูแลตัวเองน้อยลงจากภาระงานที่รับผิดชอบที่เพิ่มขึ้น บางรายสุขภาพร่างกายที่อ่อนแออยู่แล้วยิ่งทรุดหนักลงพร้อม ๆ กับสุขภาพจิตที่นำไปสู่ความรู้สึกซึมเศร้า กังวล ไร้พลังและด้อยค่าในตนเอง แม้บางรายคิดว่า ตนเองมีสุขภาพกายที่แข็งแรง ยังต้องพ่ายแพ้ต่ออารมณ์ความรู้สึกทางจิตเหล่านี้ได้ ซึ่งนำไปสู่การดำเนินสัมพันธภาพที่ไม่ราบรื่นนักกับคนรอบข้าง โดยเฉพาะบุคคลสำคัญในครอบครัว เช่น ลูกหรือพ่อแม่ที่ต้องดูแลรับผิดชอบอยู่ สตรีแม่บ้านกลุ่มนี้จึงไม่สามารถดูแลควบคุมตัวเองให้มีสุขภาพจิตที่ดีได้ ไม่สามารถที่จะตอบสนองความต้องการของตนเองในด้านบุคลิกภาพและการพัฒนาตนเอง รวมถึงการสูญเสียสัมพันธภาพกับบุคคลอื่น อันนำไปสู่การเจ็บป่วย และความรู้สึกสับสน นอกจากนั้นแล้วในด้านการดูแลตนเองเกี่ยวกับสุขภาพ ยังพบว่า สตรีทั้งสองกลุ่มไม่ได้ป้องกันตนเองจากโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ที่อาจติดจากสามี แม้จะรู้ว่าสามีมีพฤติกรรมเสี่ยง ทั้งนี้เพราะมีความไว้วางใจเชื่อใจในสามี คิดว่าสามีรู้จักป้องกันตนเองได้ หากว่าสิ่งที่ตนเองคิดผิดไป ก็คงต้องยอมรับสภาพนั้นอย่างไม่มีทางเลือก

อภิปรายผล

ในด้านเศรษฐกิจ การย้ายถิ่นของสามีส่งผลกระทบต่อรายได้และฐานะความเป็นอยู่ของครอบครัวสตรีแม่บ้านทั้งสองกลุ่มแตกต่างกันอย่างชัดเจน ผลกระทบในแง่ดีเห็นได้จากกลุ่มสตรีแม่บ้านที่สามีส่งเงินรายได้ดีและสม่ำเสมอจะมีรายได้จากการย้ายถิ่นของสามีเป็นกอบเป็นกำเพียงพอที่จะยกฐานะความเป็นอยู่ของครอบครัวให้ดีขึ้น ไม่ต้องขวนขวายออกไปทำงานรับจ้างหารายได้ สามารถตอบสนองความต้องการของตนเองและสมาชิกในครอบครัวให้มีความสุขได้ และมีเงินเก็บออมสำหรับเป็นทุนประกอบอาชีพของครอบครัวในอนาคตต่อไปได้ด้วย ส่วนผลกระทบในแง่ลบ เกิดขึ้นกับสตรีแม่บ้านที่สามีย้ายถิ่นส่งเงินมาน้อยหรือไม่สม่ำเสมอคือการมีรายได้ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายในครอบครัว ทำให้ต้องรับภาระในการหารายได้เพิ่มขึ้น มีเวลาในการดูแลงานบ้าน ดูแลสมาชิกในครอบครัวและแม้แต่ดูแลหรือพัฒนาตนเองน้อยลง ส่งผลกระทบต่อสุขภาพกาย สุขภาพจิตของตนเอง และกระทบไปถึงความเป็นอยู่ของสมาชิกที่ต้องรับผิดชอบดูแลในครอบครัวด้วย หากมองเปรียบเทียบกับสตรีที่สามีไม่ย้ายถิ่นจะเห็นว่าบทบาททางด้านเศรษฐกิจ สามีจะเป็นผู้รับผิดชอบในการหารายได้หลักของครอบครัว รวมถึงบทบาทหน้าที่หลักในการทำนาทำไร่ สตรีแม่บ้านจะเป็นเพียงผู้ช่วย และรับจ้างหารายได้เสริมภายในหมู่บ้าน ในขณะที่สามีจะออกไปรับจ้างทั้งภายในและภายนอกหมู่บ้าน งานที่ทำนอกจากการรับจ้างในภาคเกษตรแล้ว จะเป็นงานนอกภาคเกษตรประเภทช่าง เช่น ช่างก่อสร้าง ช่างเฟอร์นิเจอร์ ช่างเชื่อม ช่างไฟฟ้า เป็นต้น เนื่องจากสามีของสตรีแม่บ้านส่วนใหญ่จะผ่านการย้ายถิ่นมาก่อน และอาศัยความรู้ทักษะจากการย้ายถิ่นในอดีตมาประกอบอาชีพในช่วงที่ว่างจากการทำเกษตรในหมู่บ้าน

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ครอบครัวของสตรีแม่บ้านที่สามีย้ายถิ่น มีฐานะความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันออกไป คือ จำนวนเงินและการส่งเงินรายได้กลับมายังครัวเรือนของสามีผู้ย้ายถิ่น ซึ่งพบว่า ครอบครัวของสตรีแม่บ้านที่สามีส่งเงินรายได้มาอย่างสม่ำเสมอ ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ย้ายถิ่นไปทำงานในต่างประเทศ จำนวนเงินที่ผู้ย้ายถิ่นส่งกลับมาค่อนข้างมาก ซึ่งส่งผลกระทบในแง่ดีทำให้ครอบครัวมีฐานะดีขึ้น มีการออมเพิ่มขึ้น สุขภาพและความเป็นอยู่ของสมาชิกในครอบครัวดีขึ้น และส่งผลดีต่อรายได้และเศรษฐกิจของชุมชนด้วย ทั้งนี้เพราะสตรีแม่บ้านเหล่านี้แม้จะหยุดการทำงานในไร่นาลง แต่จะมีการจ้างแรงงานอื่นทำแทน แรงงานส่วนหนึ่งที่จ้างจะมีสตรีแม่บ้านที่สามีย้ายถิ่นส่งเงินรายได้ไม่น้อยรวมอยู่ด้วย การมีรายได้ดีจากการย้ายถิ่น จึงสามารถกระจายรายได้ไปสู่ตลาดแรงงานในชุมชนได้อีกทางหนึ่ง ทำให้ครอบครัวที่ยากจนอื่น ๆ มีรายได้จากการรับจ้างทำงานทดแทน และส่งผลต่อระดับการผลิตและการลงทุนทำการเกษตร ซึ่งเป็น

อาชีพหลักของชุมชนอย่างต่อเนื่องด้วย งานวิจัยของ สุมาลี ปิตยานนท์ และคณะ (2525) ได้พบในทำนองเดียวกันว่า การมีรายได้จากต่างประเทศทำให้ครัวเรือนถอนตัวออกจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ในอัตราส่วนที่ค่อนข้างต่ำ มีการเปลี่ยนแปลงเวลาในการทำการเกษตรบ้าง ครัวเรือนส่วนใหญ่ยังทำงานเท่าเดิมไม่เปลี่ยนแปลง และรักษาระดับการผลิตทางการเกษตรของครัวเรือนด้วย แต่แนวโน้มของการว่าจ้างแรงงานเพื่อช่วยทำการเกษตรในหมู่บ้านสูงขึ้น และได้นำเครื่องทุ่นแรงเข้ามาใช้ในการเกษตรมากขึ้น มีผลต่อระดับการผลิตและการลงทุนในชุมชนเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากรายได้ของครัวเรือนมีความสามารถในการซื้อเพิ่มมากขึ้นนั่นเอง

ส่วนผลกระทบในแง่ลบต่อครอบครัวของสตรีที่สามีส่งเงินมาให้หน่อยหรือไม่สม่ำเสมอส่วนใหญ่เป็นผู้ย้ายถิ่นภายในประเทศ ส่งเงินให้ครอบครัวเพียงครั้งละ 1,000 – 2,000 บาท 2-3 เดือนต่อครั้ง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นในช่วงของปีถึงสองปีแรกที่ไปทำงาน แม้ว่าการไปทำงานนอกถิ่นจะให้รายได้ดีกว่าก็ตาม แต่หลังจากหักค่าใช้จ่ายซึ่งแพงกว่าในชนบท เช่น ค่ารถ ค่าที่พัก และค่าอาหารแล้ว จะเหลือเงินส่งกลับมาน้อย และจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำที่เป็นอยู่ในปัจจุบันส่งผลกระทบต่อเจ้าของโรงงานหรือนายจ้างด้วย จึงเป็นผลต่อเนื่องถึงค่าจ้างแรงงานที่จ่ายให้คนงานน้อยลงหรือไม่สม่ำเสมอ ในขณะที่คนงานที่รับจ้างต้องกินต้องใช้จ่ายประจำทุกเดือนเป็นอีกส่วนหนึ่งที่ทำให้รายได้จากการย้ายถิ่นที่ส่งมาให้ครอบครัว ลดน้อยและไม่สม่ำเสมอตามไปด้วย ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของจักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ และคณะ (2522) ที่พบว่าผู้ย้ายถิ่นที่ไปทำงานในท้องถิ่นอื่นจะพบกับปัญหาค่าครองชีพสูง รายได้ไม่พอกับค่าใช้จ่าย ค่าจ้างแรงงานไม่แน่นอน ทำให้ผู้ย้ายถิ่นส่งเงินกลับภูมิลำเนาได้น้อยมาก นอกจากนั้นการย้ายถิ่นไปในสังคมเมือง ยังทำให้ผู้ย้ายถิ่นรับเอาค่านิยมการบริโภคฟุ่มเฟือยเกิดขึ้นตามมาอย่างไม่รู้ตัว รายได้จึงส่งมาไม่ถึงครอบครัวหรือส่งมาเพียงแต่น้อย ผลกระทบจึงเกิดแก่สมาชิกในครอบครัวของผู้ย้ายถิ่นเหล่านี้ และมีแนวโน้มที่กระทบต่อสังคมโดยรวมต่อไปด้วย

การส่งเงินมาให้ครัวเรือนของผู้ย้ายถิ่นจะมีผลต่อความแตกต่างของฐานะความเป็นอยู่ของครอบครัว ต่อการเปลี่ยนแปลงรายได้ของครัวเรือน ต่อบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของสตรีแม่บ้านมากน้อยหรือไม่เพียงใดนั้น จึงขึ้นอยู่กับจำนวนเงินที่ส่งกลับมา ความต่อเนื่องของการส่งเงิน และลักษณะการใช้จ่ายเงินด้วย

จำนวนสมาชิกในครัวเรือนก็เป็นอีกองค์ประกอบหนึ่งที่ทำให้ฐานะความเป็นอยู่ และบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของสตรีทั้งสองกลุ่มแตกต่างกันออกไป ดังเช่นที่พบว่า ครอบครัวที่สามีส่งเงินรายได้มาน้อยหรือไม่สม่ำเสมอต้องรับผิดชอบดูแลลูก ๆ และสุขภาพของพ่อแม่ด้วยสภาพความเป็นอยู่จึงลำบากกว่า ครอบครัวที่สตรีแม่บ้านอยู่ตามลำพังคนเดียวหรืออยู่กับบุตร

เพียงคนเดียว มิใช่เพียงสภาพความเป็นอยู่เท่านั้นที่ลำบากขึ้น แต่ภาวะความกดดันทางจิตใจ จะมีอัตราเสี่ยงสูงตามไปด้วย จากการศึกษาของ สุดสวาท ดิศโรจน์ และมาลินี วงษ์สิทธิ์ (2531) พบว่า จำนวนสมาชิกในครอบครัวที่เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีบุตรก่อนวัยเรียน จะมีผลกระทบต่อการทำงานในด้านอื่น ๆ ของผู้หญิง เพราะปัจจัยดังกล่าว จะเป็นตัวกำหนดการตัดสินใจของสตรีแม่บ้านในเรื่องเกี่ยวกับการจัดการทั่ว ๆ ไปในการทำงานของครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นงานในบ้านหรืองานนอกบ้าน จำนวนสมาชิกในครอบครัวที่สตรีแม่บ้านต้องรับผิดชอบเลี้ยงดู จะทำให้ลักษณะการทำงานภายในครัวเรือน การตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนอกบ้านรวมทั้งงานเกษตร มีการแบ่งแยกเป็นเฉพาะเรื่องมากขึ้น ซึ่งสตรีแม่บ้านที่มีรายได้น้อยหรือไม่สม่ำเสมอ จะเลือกตัดสินใจลดบทบาทงานในบ้าน และการดูแลเอาใจใส่สมาชิกในครอบครัวลงมากกว่า ทั้งนี้เพราะการย้ายถิ่นออกของสามี ทำให้สตรีเปลี่ยนแปลงสถานภาพมาเป็นหัวหน้าครัวเรือน แทน ซึ่งมีผลทำให้เป็นผู้มีบทบาทในเชิงเศรษฐกิจมากขึ้น เมื่อต้องประสบกับปัญหาเศรษฐกิจของครอบครัว ภาระในการหารายได้เพื่อเลี้ยงปากเลี้ยงท้องของสมาชิกในครอบครัวจึงเป็นเรื่องที่สำคัญอันดับแรก ยังมีจำนวนสมาชิกในครอบครัวที่ต้องรับผิดชอบดูแลมากเท่าใด ภาระในการหารายได้เพื่อตอบสนองความต้องการของสมาชิกในครอบครัวย่อมมีมากขึ้นเพียงนั้น แม้จะต้องรับผิดชอบต่อภาระอันหนักหน่วง สตรีแม่บ้านเหล่านี้ก็ยินยอมให้สามีย้ายถิ่นไปเพราะยังคาดหวังว่า โอกาสในการหารายได้ในต่างถิ่นยังมีมากกว่าในชนบท แม้จะเสี่ยงต่อปัญหาด้านสุขภาพหรือปัญหาครอบครัวก็ตาม

การย้ายถิ่นจากชนบทเข้าสู่เมืองใหญ่เพื่อหางานทำยังคงมีปรากฏอยู่อย่างต่อเนื่องทุกปี ซึ่ง เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง และ อคิน รพีพัฒน์ (2527) ศึกษาพบว่า เพราะการย้ายถิ่นเป็นทางออกที่เกือบจะเป็นทางเดียวของชาวชนบทผู้ยากจนที่พอจะทำได้ แม้รายได้จากการย้ายถิ่นจะไม่มากมายแต่ก็เป็นรายได้ที่ผู้ย้ายถิ่นพอใจจะรับ เมื่อเปรียบเทียบกับที่ต้องทนอยู่อย่างยากจนอย่างไม่มีความหวังและทางเลือกในชนบท การตัดสินใจย้ายถิ่นเป็นไปตามกระบวนการของการเปรียบเทียบสถานการณ์ระหว่างชนบทกับที่อื่น ๆ และเห็นว่าในที่อื่น ๆ น่าจะมีโอกาสดีกว่า แม้จะมีชีวิตแบบประชาชนชั้นสอง และแม้ว่าโอกาสแท้จริงที่หวังในที่อื่นอาจจะไม่เป็นจริงก็ตาม การได้ย้ายถิ่นออกไปเสี่ยงก็ยังดีกว่าทนอยู่ในชนบทโดยไม่มี ความหวังใด ๆ

หากมองในด้านสังคม การย้ายถิ่นของสามีเสี่ยงต่อการมีสภาพครอบครัวที่แตกแยกได้ง่าย และอาจเกิดขึ้นได้กับสตรีทั้งสองกลุ่มทั้งกลุ่มที่มีรายได้ดีและกลุ่มที่มีรายได้น้อย เมื่อเปรียบเทียบครอบครัวของสตรีแม่บ้านที่สามีไม่ย้ายถิ่น จะมีปัญหาในเรื่องความหวาดระแวงในความสัมพันธ์ระหว่างกันน้อยกว่า ทั้งนี้เพราะ การย้ายถิ่นเป็นการแยกคู่สมรสหรือคู่สามีภรรยา

ให้ต้องอยู่ห่างกัน เป็นระยะเวลานาน ๆ ทำให้ความใกล้ชิดสนิทสนมลดลง ความสัมพันธ์ดำเนินไปอย่างไม่ต่อเนื่อง ไม่ราบรื่น และอาจหยุดลงได้เช่นกัน และถ้ามีการแตกแยกเกิดขึ้น ผลกระทบย่อมเกิดความเจ็บปวดทั้งฝ่ายชายและหญิง แต่ผู้หญิงย่อมได้รับผลกระทบมากกว่า เพราะสังคมมักจะคาดหวังว่า ผู้หญิงต้องเป็นผู้มีหน้าที่ดูแลลูกหรือสมาชิกในครอบครัว และเมื่อต้องเลิกร้างกัน ภาระหน้าที่การเลี้ยงดูลูกจึงตกเป็นของผู้หญิงเป็นส่วนใหญ่ การที่ต้องอยู่ตามลำพังในฐานะหัวหน้าครัวเรือน และต้องอบรมเลี้ยงดูลูกไปพร้อมกัน อาจจะไม่สามารถทำหน้าที่ทั้งหมดให้สมบูรณ์ได้ ย่อมส่งผลกระทบต่อลูกที่อยู่ในความดูแลรับผิดชอบด้วย ซึ่งวิวัฒน์ชัย อุตถากร (2526) อ้างใน เนาวรัตน์ พลายน้อย (2529) ได้กล่าวถึงผลกระทบจากการย้ายถิ่นก่อให้เกิดผลเสียทางด้านจิตใจเพราะ สมาชิกในครัวเรือนต้องแยกกันอยู่ สามีย่อมแยกกับภรรยา บิดามารดาต้องแยกจากบุตร ทำให้ไม่สามารถให้การอบรมเลี้ยงดูบุตรได้เต็มที่ รวมทั้งอาจก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้นในครอบครัวอีกมากมาย

จากการศึกษาพบว่า สตรีที่สามีส่งเงินรายได้มาน้อยหรือไม่สม่ำเสมอ จะมีเวลาดูแลเอาใจใส่ลูกน้อยลงกว่าสตรีอีกกลุ่มหนึ่ง เมื่อเปรียบเทียบกับสตรีที่สามีย้ายถิ่น พบว่า สตรีเหล่านี้จะสามารถดูแลเอาใจใส่ลูกได้เท่า ๆ กับสตรีที่สามีย้ายถิ่นและมีรายได้ดี เนื่องจากมีสามียเป็นผู้หารายได้หลักและอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว และบางครอบครัวก็ช่วยกันดูแล สำหรับเด็กโตหากมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม สามียจะเป็นผู้ควบคุมพฤติกรรมได้ดีกว่าสตรีแม่บ้าน ส่วนผลกระทบที่เกิดกับสตรีแม่บ้านที่สามีย้ายถิ่นและมีรายได้น้อย จะทำให้ความเชื่ออาทร ความใกล้ชิดสนิทสนม การทำกิจกรรมในครอบครัวร่วมกัน การปรึกษาหารือกันจะน้อยลงไปด้วย บางครอบครัวพ่อแม่หย่าร้างกัน ทำให้เด็กเลิกละความอบอุ่น กลายเป็นโรคซึมเศร้า ต่อต้านเพื่อเรียกร้องความสนใจ และดีขึ้น เด็กโตจะรู้สึกแปลกแยก ขาดที่ปรึกษา อาจถูกชักจูงไปในทางเลวร้ายได้ง่าย การที่ครอบครัวไม่สามารถให้การเลี้ยงดูเด็กอย่างเต็มที่ หากเกิดขึ้นในระยะยาวย่อมมีผลต่อการพัฒนาการของเด็ก เด็กและเยาวชนอาจประพฤติตนไม่เหมาะสมตามวัย ซึ่งมีลักษณะความผิดตามที่เจ้าหน้าที่ของกองสวัสดิภาพเด็กและเยาวชนได้ระบุไว้ เช่น หนีโรงเรียน พกอาวุธ เทียบเตร่เกินเวลา ก่อเหตุทะเลาะวิวาท ลักทรัพย์ ฯลฯ เด็กและเยาวชนจำนวนไม่น้อยที่ประพฤติผิดพลาดอย่างน่าวิตกอย่างยิ่งก็คือ การใช้สารเสพติด (ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, 2540) ทั้งนี้ เพราะไม่ได้สร้างภูมิคุ้มกันด้านจริยธรรม ด้านการช่วยเหลือตัวเอง ด้านการปรับตัวต่อสิ่งแวดล้อม ต่อสภาพการเปลี่ยนแปลงที่จะต้องเผชิญ การที่จะต้องอยู่ร่วมกับผู้อื่นในชุมชนสังคมที่กว้างขวางออกไปทุกที จึงเป็นการยากที่พวกเขาเหล่านั้น จะเติบโตและสร้างครอบครัวที่เข้มแข็งมั่นคงเพียงพอที่จะกระทำบทบาทภารกิจสืบสานกับบุคคลรุ่นต่อ ๆ ไปได้ นับเป็นปัญหาวงจรชั่วร้าย

ถ้าไม่มีการป้องกัน แก้ไข ช่วยเหลือ ครอบครัวก็จะอ่อนแอล่มสลายมากขึ้นเรื่อย ๆ (ศรีสว่าง พัววงศ์แพทย์ ใน ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, 2542, อ้างแล้ว) จะเห็นได้ว่าปัญหาครอบครัวที่อาจเกิดขึ้น มีผลต่อทรัพยากรมนุษย์ที่มีค่าของชาติ และความอ่อนแอของครอบครัวสามารถนำไปสู่ความ ล่มสลายของสังคมไทยได้ ถ้าเด็กและเยาวชนประสบปัญหาจากครอบครัวแล้วไปหาทางออก โดยการประพฤติดิตในด้านต่าง ๆ ย่อมเป็นสัญญาณเตือนสังคมให้ตระหนักในบทบาทที่สำคัญ ของครอบครัวในการป้องกันปัญหาของบุตรหลาน คือ เด็กและเยาวชนของชาติ

ผู้สูงอายุก็เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากการย้ายถิ่นของสมาชิกในครอบครัว ซึ่งส่วนใหญ่เกิดขึ้นกับครอบครัวที่ส่งเงินรายได้น้อยหรือไม่สม่ำเสมอ เนื่องจากผู้สูงอายุส่วนใหญ่ ในชนบทที่ไม่ได้ทำงาน การดำรงชีวิตในปัจจุบันจึงมีบุตรหลานเลี้ยงดู บุตรจึงเป็นที่พึ่งพิง ที่สำคัญของผู้สูงอายุ จากการศึกษพบว่า การย้ายถิ่นมีผลกระทบต่อผู้สูงอายุอยู่ไม่น้อย เนื่องจากบุตรซึ่งเป็นผู้เลี้ยงดูผู้สูงอายุไม่สามารถดูแลเอาใจใส่ผู้สูงอายุได้อย่างเต็มที่ เพราะต้อง รับภาระงานที่เพิ่มขึ้นจากการที่สามีย้ายถิ่น และต้องหารายได้เพิ่มเนื่องจากสามีส่งเงินรายได้ มาให้น้อยไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นของครอบครัว นอกจากนั้นยังมีครอบครัวอีกหลาย ครอบครัวที่พบว่า บุตรหลานออกไปทำงานต่างถิ่นกันหมดทั้งให้ผู้สูงอายุต้องอยู่ตามลำพัง บางรายยังต้องรับผิดชอบเลี้ยงดูหลานด้วย และรายได้จากการย้ายถิ่นที่ได้รับจากบุตรก็ไม่ สม่ำเสมอเช่นกัน เนื่องจากผู้สูงอายุในชนบทส่วนใหญ่ด้อยการศึกษา ไม่มีรายได้สม่ำเสมอ ประกอบกับการขยายตัวของเมือง มีผลกระทบต่อโครงสร้างของครอบครัว เป็นกลุ่มคนที่ ครอบครัวและสังคมให้ความสำคัญน้อยลง ทำให้ผู้สูงอายุเริ่มพบกับปัญหามากขึ้น ถึงแม้ว่า ในสังคมไทยปัจจุบัน ปัญหานี้ดูจะไม่รุนแรงมากนัก แต่อาจจะรุนแรงมากขึ้นในอนาคตข้างหน้า หากไม่หาแนวทางดำเนินการเพื่อการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น โดยเฉพาะปัญหาด้านจิตใจ ผู้สูงอายุจะเกิดความรู้สึกเหงา ว้าเหว่ กลัวถูกทอดทิ้ง ซึ่งจากการวิจัยเกี่ยวกับสุขภาพจิตผู้สูงอายุ ของประพิมพ์ดาว สุคนธ์ (2526) พบว่า ความต้องการของผู้สูงอายุส่วนใหญ่ ต้องการให้ลูกหลาน ประณินบัติและเอาใจใส่ และตัวสตรีแม่บ้านเองก็จะเกิดความเครียด ความขัดแย้งใจ ที่ไม่สามารถ ตอบสนองความต้องการของตนเอง และสมาชิกในครอบครัวได้ทั้งหมด ทั้งนี้เพราะผู้หญิงถูก สังคมกำหนดให้เป็นแม่บ้านที่ต้องรับผิดชอบอบรมเลี้ยงดูบุตร ดูแลเอาใจใส่พ่อแม่ยามแก่ชราหรือ เจ็บป่วย ซึ่งเป็นภาระที่ทำได้ยากหากไม่มีเวลาและต้องรับผิดชอบต่อลำพังผู้เดียว จึงทำให้ มีความเครียดซึ่งเป็นผลร้ายต่อสุขภาพกายและสุขภาพจิต ทั้งต่อตัวสตรีแม่บ้านและตัวผู้สูงอายุ และย่อมส่งผลกระทบถึงความสัมพันธ์ที่มีต่อกันด้วย

ในส่วนของผลกระทบที่มีต่อชุมชน สตรีแม่บ้านส่วนใหญ่จะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้สื่อข่าวให้ข้อมูลแหล่งงานในต่างถิ่นแก่คนในชุมชน โดยเฉพาะสตรีที่สามีส่งเงินรายได้ดีและสม่ำเสมอ ทั้งนี้เพราะผลจากการมีรายได้ดีที่สามารถสร้างฐานะที่มั่นคงได้ นอกจากนั้นยังเป็นเพราะความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติที่คนในชุมชนมีให้แกกันและกัน เมื่อสมาชิกคนใดคนหนึ่งมีงานทำ มีรายได้ มีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ก็จะช่วยเหลือเกื้อกูลญาติพี่น้อง เพื่อนบ้านให้มีรายได้ มีงานทำเช่นเดียวกันด้วย จากความสัมพันธ์ดังกล่าว ก็จะเชื่อมโยงไปยังสมาชิกคนอื่น กลุ่มอื่น ในลักษณะของการช่วยเหลือที่เกี่ยวข้องกับความเป็นญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน ทำให้ข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งงานต่าง ๆ ในต่างถิ่นขยายออกไปอย่างกว้างขวาง และทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกชุมชนที่ช่วยเหลือกันแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ครอบครัวที่มีฐานะดีจะกลายเป็นที่พึ่งพิงของครอบครัวที่ยากจนกว่า จะมีสถานภาพทางสังคมที่ดีขึ้น เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน ในการได้รับเลือกเป็นผู้นำ หรือเป็นที่ปรึกษาในเรื่องงาน/อาชีพ โดยเฉพาะครอบครัวของสตรีที่สามีส่งเงินรายได้ดีจะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการกระจายรายได้แก่คนในชุมชน ซึ่งรวมไปถึงครอบครัวของสตรีที่สามีส่งเงินได้น้อยหรือไม่สม่ำเสมอด้วย เช่น การจ้างแรงงานในการทำนาหรือทำไร่ นอกจากนั้นการที่ครอบครัวของสตรีที่สามีส่งเงินรายได้ดี มีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีบ้านเรือนที่มั่นคง มีเครื่องใช้สิ่งอำนวยความสะดวกในครอบครัวครบครัน มีเงินจ้างแรงงานทำนาแทน ไม่ต้องลำบากในการหางานทำ เหล่านี้นับว่าเป็นมูลเหตุสำคัญที่สร้างค่านิยมให้คนในชุมชนออกไปทำงานในต่างถิ่นเพิ่มมากขึ้น แม้ว่าการย้ายถิ่นไม่ได้ช่วยยกฐานะความเป็นอยู่ของครอบครัวในชุมชนทุกครอบครัวให้ดีขึ้นเสมอไป ผู้ย้ายถิ่นบางรายอาจจะประสบความล้มเหลวกลับมาทำนาทำไร่เหมือนเดิม บางรายสูดทนอยู่รอดตามลำพัง ทั้งครอบครัวให้ช่วยเหลือตัวเองโดยอาศัยอาชีพการเกษตรพอประทังชีวิตไปในแต่ละวัน บางรายก็ประสบความสำเร็จสามารถส่งเงินมาสร้างบ้าน สร้างฐานะความเป็นอยู่ที่ดีให้พ่อแม่ ลูกเมียได้อยู่อย่างมีความสุข นับเป็นความคาดหวังที่ผู้ย้ายถิ่นทุกรายหวังไว้เช่นนั้น หลังจากได้รับข่าวสารข้อมูลแหล่งงาน และตัดสินใจย้ายถิ่นออกไป

จากการศึกษาที่พบส่วนใหญ่ผู้ย้ายถิ่นจะออกไปทำงานในวัยหนุ่มสาว และเมื่อแต่งงานมีครอบครัวแล้วจะกลับมาสร้างครอบครัวในถิ่นเดิม โดยให้ภรรยาดูแลลูกและครอบครัว ส่วนสามีจะออกไปเสี่ยงโชคทำงานในต่างจังหวัดหรือต่างประเทศ ระยะเวลาการย้ายถิ่นขึ้นอยู่กับรายได้ ถ้ามีรายได้ดีจำนวนเวลาที่ย้ายถิ่นจะนานหลายปี หากจำนวนการย้ายถิ่นยังคงเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ผลกระทบในระยะยาวที่เกิดแก่ชุมชนที่ครัวเรือนย้ายถิ่นเป็นสมาชิกอยู่ สามารถที่จะประเมินในระดับหมู่บ้านได้ เพราะเศรษฐกิจของหมู่บ้านขึ้นอยู่กับคุณภาพและทรัพยากรบุคคล

รวมทั้งเงินทุนและเทคโนโลยีที่จะช่วยปรับปรุงผลผลิต การที่ทรัพยากรต่าง ๆ ของหมู่บ้านลดลง ก็อาจทำให้ความก้าวหน้าของหมู่บ้านลดลง และอาจลดความสำคัญของการทำการเกษตร น้อยลงไปด้วย ถ้าทรัพยากรซึ่งน่าจะได้นำไปใช้เพื่อเพิ่มผลผลิตทางเศรษฐกิจหรือพัฒนาในด้านอื่น ๆ ต้องนำไปใช้เพื่อชดเชยกับการลงทุนเพื่อการย้ายถิ่น (แคร์ วิคเตอร์ และคณะ, 2540) และครัวเรือนในชนบทก็หันมาดำรงชีวิตอยู่ด้วยเงินที่ผู้ย้ายถิ่นส่งกลับมา ทำให้พื้นที่ทำการเกษตรและผลผลิตของชุมชนลดลง ย่อมส่งต่อผลิตผลโดยรวมของประเทศให้มีแนวโน้มต้องตกต่ำลงไปด้วยเช่นกัน

ในด้านสุขภาพ ปัญหาสุขภาพที่พบคือ สตรีแม่บ้านในชนบทส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญต่อการดูแลตนเองด้านสุขภาพค่อนข้างน้อย ไม่ว่าจะเป็นสตรีแม่บ้านในกลุ่มที่มีรายได้ดี หรือกลุ่มที่มีรายได้น้อย เหตุผลส่วนหนึ่งของสตรีที่มีรายได้น้อยเกิดจากภาระหน้าที่งานในบ้าน นอกบ้าน ทำให้ไม่มีเวลาดูแลสุขภาพตนเอง และถึงแม้จะพบว่าสตรีแม่บ้านที่มีรายได้ดีจะมีเวลาดูแลเอาใจใส่ตัวเองได้มากขึ้น มีอาหารดี ไม่ได้ทำงานหนัก สุขภาพแข็งแรงไม่เจ็บป่วย แต่ในด้านความคิดและการใส่ใจในเรื่องสุขภาพ เช่น การป้องกันตนเองจากโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ กับสามีย้ายถิ่น ไม่ได้เกิดขึ้นเลยในสตรีทั้งสองกลุ่มเหล่านี้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้หญิงในชนบทส่วนใหญ่ยังได้รับการศึกษาน้อย จบเพียงการศึกษาภาคบังคับ และบางคนก็ไม่มีโอกาสเรียนหนังสือ ทำให้ไม่สามารถเข้าใจหรือรับข้อมูลการสื่อสารด้านสุขภาพต่าง ๆ ได้ถูกต้องมากพอ โดยเฉพาะด้านการป้องกันโรค เมื่อขาดข้อมูลหรือความรู้ที่จำเป็นทำให้การประเมินปัญหาสุขภาพของตนเองไม่ถูกต้อง จึงมองเห็นปัญหาสุขภาพที่อาจเกิดขึ้นเป็นเรื่องไกลตัว และเหตุผลอีกประการหนึ่งพบว่า สตรีแม่บ้านส่วนใหญ่จะเชื่อใจในสามี เชื่อว่าสามีเป็นผู้รู้มากกว่าตน เพราะผ่านโลกภายนอกมามากกว่า ย่อมมีความรู้และรู้จักการป้องกันตนเองมากกว่า การที่สตรีแม่บ้านมีมุมมองเช่นนี้ แสดงถึงการยกย่องนับถือสามี เหมือนดังเช่นที่ผู้หญิงสมัยก่อนถูกสอนให้เคารพเชื่อฟังและเชื่อสัตย์ต่อสามีซึ่งเกี่ยวข้องกับความรัก ค่านิยมในสังคมไทยที่ถือว่าผู้ชายเป็นใหญ่ ผู้หญิงจะเป็นผู้ตาม ยอมรับการเสียสละ ไม่เถียง ไม่เรียกร้องสิทธิ เพื่อลดปัญหาความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้น และอีกมุมมองหนึ่งอาจเป็นเพราะการได้รับการศึกษาน้อย ทำให้ผู้หญิงขาดความคิดที่เกิดจากการไตร่ตรอง มองทุกอย่างจากโลกแคบที่เป็นอยู่ การที่รู้น้อยต้องพึ่งพา ทำให้ต้องอยู่ในฐานะจำยอม แม้อาจจะรู้ว่าผลที่ตามมาจะกระทบต่อตัวเองและสมาชิกในครอบครัวหรือไม่ก็ตาม

สำหรับปัญหาสุขภาพจิต จะเกิดกับกลุ่มสตรีแม่บ้านที่สามีส่งเงินรายได้มาให้เล็กน้อยหรือไม่สม่ำเสมอมากกว่า เนื่องจากภาระหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบทั้งงานในบ้านและงานนอกบ้าน และ

การที่ต้องหารายได้เลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัว อาจทำให้สตรีเหล่านี้ต้องประสบกับภาวะความเครียด จากการต้องรับหน้าที่หลายบทบาทในเวลาเดียวกัน เช่น การดูแลบ้านเรือน การจัดหาอาหาร การดูแลสุขภาพความเป็นอยู่ของสมาชิกในครัวเรือน การจัดการสิ่งต่าง ๆ ในครอบครัว และการออกไปทำนาหรือรับจ้างทำงานนอกบ้าน ทำให้ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทได้อย่างที่ต้องการ เกิดความรู้สึกขัดแย้งใจ มองตนเองในแง่ร้าย และมองเห็นคุณค่าของตนเองด้อยลงไป ความรู้สึกที่เกิดขึ้นเหล่านี้ อาจเนื่องมาจาก การขัดเกลาทางสังคมซึ่งเกิดขึ้นในสังคมไทยตั้งแต่อดีต เด็กผู้หญิงถูกอบรมเลี้ยงดู ฝึกงานบ้านให้เก่ง เป็นแม่บ้านที่รู้จักรับผิดชอบการกิน การอยู่ และการเลี้ยงดูคนในครอบครัว ดูแลความเป็นระเบียบเรียบร้อยป็นนิตินิบัติเอาใจใส่ทุกคนในบ้าน อดทน เสียสละ เกรงใจ ไม่เกียจ ไม่เรียกร้องสิทธิ เรียนรู้การเก็บอารมณ์ ความรู้สึก ความต้องการ และความอ่อนแอ ต้องพึ่งพามาจากครอบครัว ในขณะที่เดียวกันก็ต้องรับผิดชอบงานในไร่่นาด้วย ผลจากการขัดเกลาทางสังคมดังกล่าว เมื่อผู้หญิงต้องเผชิญกับภาวะรับผิดชอบทั้งงานนอกบ้านและในบ้าน จึงมักพบเสมอว่า “ถ้าจะเอางานดี บ้านก็เสีย” หรือ “ถ้าจะเอางานสมบูรณ์ในบ้าน งานก็หย่อนยาน” ผู้หญิงจำนวนไม่น้อยตกอยู่ในภาวะขัดแย้งใจตลอดเวลา เพื่อที่จะประคับประคองให้ “งานหลวงไม่ให้ขาด งานราษฎร์ไม่ให้เสีย” ภาวะขัดแย้งใจเช่นนี้นำไปสู่การเกิดความเครียดเรื้อรังซึ่งเป็นต้นเหตุของโรคทางกายและทางจิตมากมาย (ศิริพร จิรวัดมนกุล, 2542, อ้างแล้ว)

เช่นเดียวกันกับการศึกษาของ สุกัญญา บุญตานนท์ (2534) พบว่า ผู้หญิงส่วนใหญ่มีความขัดแย้งในบทบาทหน้าที่ที่เกิดขึ้นในบ้านและนอกบ้านอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนใหญ่จะแก้ปัญหาโดยมีปฏิกิริยาตอบโต้เชิงพฤติกรรม ไม่พยายามเปลี่ยนแปลงความคาดหวังทางบทบาทที่สังคมกำหนด ในบทบาทภรรยา แม่ และอาชีพ ไม่ว่าจะเป็นส่วนบุคคลหรือบุคคลแวดล้อม จากการที่ผู้หญิงไม่ค่อยรู้สึกมีความขัดแย้งในบทบาท จึงเป็นการยอมรับบทบาทที่สังคมกำหนดโดยดูเชยฐิ เชื่อว่า ตนเองดีกว่าชาย และมีแนวโน้มว่าจะดูแลตัวเองเพิ่มขึ้นมากแต่อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ในทัศนคติของผู้หญิงเชื่อว่า ไม่ค่อยขัดแย้งบางบทบาท แต่ในทางปฏิบัติกลับมีความขัดแย้งเกิดขึ้น ซึ่งพบว่าผู้หญิงมีแนวโน้มจะเป็นโรคประสาทเนื่องจากความเครียดเพิ่มขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วณี บางประภา ธิติประเสริฐ (2533) ที่พบว่า จากการที่ผู้หญิงต้องแบกรับภาระทำงานในบ้านและงานการผลิตนี้ ได้สร้างปัญหากดดันแก่ผู้หญิงโดยเฉพาะในช่วงฤดูการผลิตหรือเก็บเกี่ยว รวมทั้งฤดูแล้งที่ต้องจัดหาน้ำ เพื่อบริการในครอบครัวทำให้เกิดปัญหาทางสุขภาพ ความเครียด และปัญหาต่อเด็กเล็กด้วย นอกจากนี้ แรงงานหญิงยังคงเป็นแรงงานแฝงในครอบครัว ไม่ได้รับค่าจ้างถึง 83.4 เปอร์เซ็นต์

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ปัจจัยที่ทำให้สตรีแม่บ้านโดยเฉพาะในสังคมชนบทที่มีฐานะยากจนต้องประสบปัญหาสุขภาพ ทั้งทางร่างกายและจิตใจ ต้องตกอยู่ในภาวะคับข้องใจ มีบทบาทของการยอมตาม ต้องพึ่งพา และรู้สึกว่าตนเองด้อยค่า ยากที่จะรักษาความมั่นคงทางอารมณ์ไว้ได้ตลอด คือ การที่ต้องถูกกำหนดบทบาทด้วยสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งยังมิได้เปลี่ยนแปลงแม้ในปัจจุบัน แม้ว่าสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมด้านอื่น ๆ จะเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วตามยุคแห่งโลกาภิวัตน์ก็ตาม

ในด้านบทบาทชายหญิง จากการศึกษาพบว่า หลังการย้ายถิ่นของสามี สตรีแม่บ้านจะทำหน้าที่เป็นหัวหน้าครัวเรือนมีบทบาทในการดูแลกิจกรรมในไร่นา และมีอำนาจตัดสินใจจัดการสิ่งต่าง ๆ รวมทั้งรายได้รายจ่าย ทั้งภายในและนอกครอบครัวเพิ่มขึ้น เช่น การจ้างแรงงาน ทำการเกษตร การตัดสินใจเกี่ยวกับการเพาะปลูก การศึกษาบุตร การกู้เงิน การใช้หนี้ และการใช้จ่ายเพื่อการบริโภคอื่น ๆ แต่การตัดสินใจบางอย่างยังต้องขอความเห็นชอบจากสามี เช่น ในกรณีเกี่ยวกับการซื้อเครื่องใช้สิ่งอำนวยความสะดวกในครัวเรือนที่มีราคาสูง ส่วนกิจกรรมบางอย่างที่สามีเคยทำ เช่น การไถนา การหว่านกล้า และการฉีดพ่นยา สตรีแม่บ้านไม่สามารถทำได้เอง ก็จะมีการจ้าง โดยอาศัยรายได้จากการย้ายถิ่นของสามีในการดำเนินกิจกรรมเหล่านี้เป็นส่วนใหญ่

เหล่านี้แสดงให้เห็นว่า การตัดสินใจในกิจกรรมต่าง ๆ ของครัวเรือน แม้สตรีแม่บ้านจะมีความสามารถในการจัดการและมีอำนาจในการตัดสินใจเพิ่มขึ้นจากเดิม แต่ยังคงต้องพึ่งพาสามีทั้งในเรื่องของรายได้และการตัดสินใจในบางเรื่อง ซึ่งเกิดจากการผูกพันอยู่กับบทบาทของแต่ละเพศในครัวเรือนที่ยังคงเป็นบทบาทตามประเพณีเดิมอยู่ ด้วยความเชื่อเกี่ยวกับค่านิยมชายเป็นใหญ่ในครัวเรือนโดยเฉพาะในสังคมชนบทไทย ที่ผู้หญิงยังมีค่านิยมที่จะเป็นช้างเท้าหลังอยู่ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับอำนาจการตัดสินใจในครัวเรือน ใน ประภาพรรณ อุณอบ (2542) ที่กล่าวไว้ว่า ในสังคมชนบทไทย ค่านิยมชายเป็นใหญ่ในครัวเรือน เป็นค่านิยมที่มีความสำคัญในครัวเรือน สำหรับคู่สมรส และส่งผลต่ออำนาจการตัดสินใจภายในครัวเรือนของผู้หญิง อันเป็นผลมาจากการอบรมถ่ายทอดกันมาโดยกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ในลักษณะที่ยกย่องให้ผู้ชายเป็นใหญ่ในครัวเรือนมีอำนาจสูงสุดในการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ของครัวเรือน จนกลายเป็นบรรทัดฐานทางสังคมที่สำคัญของครัวเรือนชนบท ผู้หญิงจึงมีอำนาจการตัดสินใจภายในครัวเรือนน้อยกว่าผู้ชายโดยเปรียบเทียบ นอกจากนั้นการที่ผู้ชายเป็นผู้หารายได้หลักมาจนเกือบครอบครัวยุคนี้ ในขณะที่ผู้หญิงแม้จะช่วยหารายได้ด้วยแต่ก็เป็นเพียงรายได้เสริมเท่านั้น อำนาจและสิทธิขาดต่าง ๆ ในครัวเรือนจึงมักขึ้นอยู่กับสามีแต่เพียงผู้เดียว การจำแนกบทบาท

ระหว่างผู้ชายและผู้หญิงในครัวเรือนดังกล่าว ทำให้เกิดระบบการใช้อำนาจภายในครัวเรือนที่ตกอยู่กับฝ่ายสามี ซึ่งเป็นบรรทัดฐานทางสังคม ที่สืบทอดกันมาในสังคมชนบทไทย ดังปรากฏชัดเจนในคำพังเพยที่กล่าวว่า “ผู้ชายเป็นช้างเท้าหน้า ผู้หญิงเป็นช้างเท้าหลัง” จากข้อมูลดังกล่าวยังพบว่า ภรรยาหรือผู้หญิงยังคงยึดมั่นต่อความเชื่อเกี่ยวกับความเป็นใหญ่ของเพศชายอย่างเหนียวแน่น แม้ภรรยาจะมีรายได้หรือประกอบอาชีพก็ยังคงมีอำนาจในการตัดสินใจต่ำอยู่นั่นเอง

เช่นเดียวกับงานวิจัยของกัลยา ผ่องเมษินทร์ (2533) ที่พบว่า ความคาดหวังทางอำนาจของภรรยาที่มีส่วนช่วยเหลือเลี้ยงครอบครัว มีลักษณะที่เท่าเทียมกับสามี แต่อย่างไรก็ตามเกือบครึ่งหนึ่งของภรรยาเหล่านี้ตระหนักว่า ตนเองต้องพึ่งพาสามีในด้านต่าง ๆ รวมทั้งทางด้านเศรษฐกิจอยู่มาก และบุญเดิม ไพเราะ (2519) ศึกษาพบว่า สถานภาพของภรรยาจะสูงขึ้นจากเดิม จากการเข้าไปมีส่วนร่วมหรือครอบครัวในเรื่องรายได้ทำให้มีสิทธิ มีเสียง มีอำนาจในการตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ ในครอบครัว ในขณะที่เดียวกันที่ นันทนีย์ ไชยสุต และคณะ (2520) พบว่า ทศนคติของสตรีเกี่ยวกับสถานภาพของตนเองยังไม่เท่าเทียมบุรุษ และด้วยภาวะทางเศรษฐกิจ จึงคิดว่าจำเป็นที่จะต้องช่วยทำงานหาเลี้ยงครอบครัว

ดังนั้น หากจำแนกความแตกต่างระหว่างเพศจะเห็นได้ชัดเจนว่า สามีได้รับการคาดหวังให้เป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัวที่ดี เพื่อเป็นหลักประกันแก่ครอบครัวโดยให้มีฐานะดีภายในชุมชน ส่วนภรรยาได้รับการคาดหวังในบทบาทที่ตอบสนองด้านจิตใจ เช่น การเลี้ยงดูบุตร การให้ความรัก ความอบอุ่นแก่สมาชิกในครอบครัว และกลายเป็นเอกลักษณ์ทางบทบาทของเพศหญิงเป็นบทบาทที่ถูกกำหนดโดยสังคมวัฒนธรรม ซึ่งแน่นอนว่าภาวะการเป็นแม่และการดูแลบ้านเรือน ดูแลสมาชิกในครอบครัวยังคงเป็นงานหลักของผู้หญิงต่อไป แม้ปัจจุบันผู้หญิงค่อนข้างจะมีอิสรภาพ สามารถร่วมตัดสินใจ ร่วมรับผิดชอบ ในการทำมาหากิน และจัดการเศรษฐกิจของครอบครัวได้ แต่ปัจจัยทางเพศยังคงมีอิทธิพลอยู่มากในการกำหนดบทบาท และหน้าที่รับผิดชอบของผู้หญิง ซึ่งสังคมมักจะกำหนดบทบาทในการให้ผู้หญิงช่วยทำงานหารายได้เลี้ยงครอบครัวเป็นเพียงบทบาทส่วนหนึ่งซึ่งมิใช่ผู้หารายได้หลัก หากเป็นเพียงผู้หารายได้เสริมเท่านั้น บทบาทหน้าที่ในเชิงเศรษฐกิจของผู้หญิงยังคงจำกัดอยู่ภายใต้อิทธิพลขอบเขตของบทบาทตามประเพณีของผู้หญิง โดยเหตุนี้บทบาทของเพศชายจึงมีความสำคัญมากกว่าในการสนองความจำเป็นในครอบครัว ยิ่งเพศชายมีความสามารถ และความรับผิดชอบในงานภายนอกครอบครัวมากเท่าใด ความเหนือกว่าในการตัดสินใจในครอบครัวจะยิ่งมีมากขึ้นเพียงนั้น

ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งเกี่ยวกับการมองคุณค่าในบทบาทผู้หญิง ซึ่งพบจากการศึกษาว่า สตรีแม่บ้านนอกจากจะรับภาระงานในบ้านและงานนอกบ้านเพิ่มขึ้นมาแล้ว ยังต้องรับผิดชอบ

งานอื่น ๆ นอกเหนือจากการหารายได้จากงานปกติทั่วไป คือ การที่ต้องดูแลเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว เพื่อช่วยเหลือทางเศรษฐกิจของครอบครัวในระยะยาวอีกทางหนึ่ง โดยสามีเป็นผู้เห็นชอบมอบหมายงานนี้ให้ทำพร้อม ๆ กับภาระต่าง ๆ ในครอบครัวทั้งหมด ในขณะที่สามีรับผิดชอบในการออกไปทำงานหารายได้ในต่างถิ่นเพียงอย่างเดียว เวลาที่กลับมาเยี่ยมบ้านคือเวลาพักผ่อน งานในบ้านก็ยังคงเป็นหน้าที่ของสตรีแม่บ้านอยู่เช่นเดิม แม้แต่งงานในไร่ก็ให้สตรีแม่บ้านเป็นผู้จัดการ เพราะถือว่าให้เงินเป็นค่าจ้างแรงงานแล้ว ข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า เพศชายไม่ได้มองเห็นคุณค่าของงานที่ผู้หญิงทำอยู่ โดยเฉพาะงานในบ้าน เช่น การทำอาหาร การทำงานบ้าน การดูแลสมาชิกในครอบครัว และคิดว่างานในบ้านเป็นเพียงงานเล็กน้อยจะทำเวลาไหนก็ได้ ไม่ใช่งานสำหรับเพศชาย จึงพยายามหางานอื่น ๆ มาให้สตรีแม่บ้านรับผิดชอบเพิ่มขึ้น เพราะจะมักคิดว่าแรงงานผู้หญิงเป็นแรงงานฟรี เนื่องจากไม่ได้แลกรับออกมาเป็นเงินหรือเป็นรายได้ที่ชัดเจน งานเหล่านี้จึงดูเหมือนว่าไม่มีความหมายหรือต่อคุณค่าในเชิงเศรษฐกิจ โดยลืมนึกไปว่า ถ้าสตรีไม่ทำนั้นหมายถึงจะเป็นค่าใช้จ่ายของครอบครัวที่ต้องจ้างคนอื่นทำแทนด้วยเช่นกัน ทำให้สตรีไม่มีโอกาสและเวลาที่จะพักผ่อน ดูแล และพัฒนาตนเอง ส่งผลกระทบต่อสุขภาพ การพัฒนาตนเอง การมีส่วนร่วมในสังคม ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง ขาดโอกาสที่จะพิสูจน์ความสามารถของตนเอง นอกจากนั้นสตรียังถูกมองว่ามีอำนาจในการต่อรองน้อย ทั้งในด้านครอบครัวและสังคม ไม่สามารถแม้แต่จะควบคุมและตัดสินใจในส่วนที่เป็นสิทธิส่วนบุคคล เช่น ร่างกายของตนเอง การมีเพศสัมพันธ์กับสามี การตั้งครรภ์-มีบุตร ฯลฯ (อุษา ดวงสา, 2537, อ้างแล้ว)

และที่สำคัญผู้หญิงส่วนใหญ่ในสังคมไทยจะถูกกล่อมเกลายให้ยอมรับสภาพในการทำหน้าที่ต่าง ๆ ภายในครอบครัว การเลี้ยงดู ดูแลสมาชิกในครอบครัวให้มีสุขภาพดีและมีความสุข พร้อมกับแบกรับภาระทางเศรษฐกิจควบคู่ไปด้วย สภาพการทำงานของผู้หญิงยากจนจำนวนไม่น้อยที่ไม่มีโอกาสเลือก ทำให้ต้องยอมรับสภาพการทำงาน ยอมรับเงื่อนไขที่สามีหยิบบั่นให้ โดยมีเป้าหมายเพื่อยกฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวเป็นหลัก แม้ว่าความเชื่อหรือค่านิยมเหล่านี้ยังคงมีอยู่และสืบทอดต่อ ๆ กันมาก็ตาม แต่ถ้าสมาชิกในครอบครัวโดยเฉพาะผู้ชายรับเอาค่านิยมนี้ไว้ด้วย โดยคิดว่าผู้หญิงต้องยอมตาม ต้องเสียสละ ต้องอดทน จะยิ่งส่งผลร้ายต่อความเป็นอยู่ที่ดีของผู้หญิงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ผู้หญิงจะเสี่ยงต่อการเกิดปัญหาสุขภาพได้ง่าย ซึ่งส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางสุขภาพของผู้หญิงไม่น้อยทีเดียว (จินตนา ยูนิพันธุ์, 2542, อ้างแล้ว)

ดังนั้น โอกาสในการใช้ชีวิตที่แตกต่างและความไม่เท่าเทียมกันระหว่างชายหญิง ซึ่งเกิดจากพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมดั้งเดิม โดยเฉพาะในสังคมชนบทยังคงมีอยู่ และสามารถ

ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของผู้หญิงอยู่ไม่มากนักน้อย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์สิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนแต่ละแห่ง รวมไปถึงความสามารถในการเปลี่ยนแปลงบทบาทจิตสำนึกรับผิดชอบของเพศชายและการพัฒนาศักยภาพของเพศหญิงด้วย

จากประเด็นที่กล่าวมาจะเห็นว่า การย้ายถิ่นทำให้เกิดผลกระทบทั้งในด้านบวกและด้านลบแก่ชุมชนแหล่งต้นทาง ไม่ว่าจะเป็นตัวผู้ย้ายถิ่นเอง สมาชิกในครอบครัว และชุมชนที่ครอบครัวของผู้ย้ายถิ่นเป็นสมาชิกอยู่ ซึ่งปัจจุบันยังคงมีการย้ายถิ่นออกอย่างต่อเนื่อง นับได้ว่าเป็นเรื่องที่น่าสนใจไม่น้อย ที่จะศึกษาเพิ่มเติมต่อไปถึงผลกระทบในแต่ละด้านอย่างเจาะลึกเพื่อความชัดเจนยิ่งขึ้น ถ้าการย้ายถิ่นออกของประชากรในชนบทก่อให้เกิดผลกระทบในทางที่ดีมีประโยชน์สำหรับครอบครัวและชุมชนชนบทเอง ก็น่าจะหาวิธีการส่งเสริมให้ชาวชนบทได้มีโอกาสย้ายถิ่นออกไปอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้คุ้มค่ากับการเสี่ยงที่ต้องลงทุนทั้งแรงกายแรงใจเสี่ยงต่อปัญหาต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นภายในครอบครัวและส่งผลถึงชุมชนด้วย ในทางตรงกันข้ามหากการย้ายถิ่นออกก่อให้เกิดผลเสียและเสี่ยงต่อการเผชิญปัญหาต่าง ๆ ทั้งภายในครอบครัวและชุมชนมากกว่า ก็มีความจำเป็นที่จะต้องหาแนวทางป้องกันหรือแนวปฏิบัติเพื่อสกัดกั้นการย้ายถิ่นออกของประชาชนในชนบทต่อไป

ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้

1. การย้ายถิ่นเป็นแบบแผนที่ปฏิบัติกันมานานในชนบท การสกัดกั้นมิให้ชาวชนบทย้ายถิ่นออกจากถิ่นเดิมค่อนข้างเป็นเรื่องยาก ผู้ย้ายถิ่นส่วนใหญ่จะได้รับค่าจ้างตอบแทนค่อนข้างน้อยมากในช่วงปีถึงสองปีแรกในการทำงาน เนื่องจากขาดทักษะฝีมือในงานนั้น ๆ จึงถูกกดค่าแรงให้ต่ำซึ่งมีผลต่อการส่งรายได้มาให้ครอบครัวได้น้อย หน่วยงานและสถาบันต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องควรเข้ามามีบทบาทในการดูแลพัฒนาทักษะฝีมือแรงงานให้ผู้ย้ายถิ่น ตามลักษณะงานที่สอดคล้องกับความต้องการของนายจ้าง เพื่อเพิ่มความสามารถและประสิทธิภาพในการทำงานตอบสนองความต้องการของนายจ้างได้ดียิ่งขึ้น รวมถึงการดูแลในเรื่องของค่าจ้างหรือรายได้ที่ได้รับ ตลอดจนสวัสดิการต่าง ๆ ที่ผู้รับจ้างควรจะได้รับอย่างเป็นธรรมด้วย

2. ในด้านการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของชาวชนบท ส่วนใหญ่มักจะประสบปัญหาในด้านต้นทุนการผลิตสูง ผลผลิตและราคาตกต่ำ รวมถึงการมีที่ดินทำกินน้อย หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุนอาชีพเกษตรกรรมก้าวหน้าให้ชาวชนบทอย่างจริงจัง เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว และสำหรับคนที่ไม่มีที่ดินทำกินน้อย หรือไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ควรจัดให้มีโครงการส่งเสริมอาชีพอุตสาหกรรมในครัวเรือน โดยใช้วัสดุหรือทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นเป็นต้นทุน

การผลิต ให้ความรู้ในด้านการตลาดและธุรกิจแบบครบวงจร ทั้งนี้เพื่อสร้างแรงจูงใจให้ชาวชนบทหันมาประกอบอาชีพในท้องถิ่นของตนเอง โดยไม่ต้องย้ายถิ่นอีกต่อไป

3. จากการศึกษาพบว่า ยังมีเด็กเล็กจำนวนมากที่ถูกทอดทิ้งจากพ่อแม่ย้ายถิ่น และฝากยายเลี้ยงดู นับว่าเป็นภาระที่หนักมากสำหรับผู้สูงอายุ โดยเฉพาะกับครอบครัวที่ยากจน บางครอบครัวต้องยกภาระไปให้ศูนย์เด็กดูแล ซึ่งก็อยู่ห่างไกลกันคนละหมู่บ้าน เป็นปัญหาเรื่องการรับ-ส่ง และค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความสนใจในเรื่องนี้ เพื่อหาแนวทางในการช่วยเหลือสนับสนุนให้การดูแลที่เหมาะสมต่อไป

4. ผลการศึกษายังอีกพบว่า มีสตรีจำนวนไม่น้อยที่รู้สึกว่าตนเองด้อยค่า ต้องพึ่งพาผู้อื่นโดยเฉพาะสามี ไม่กล้าแสดงออก ไม่กล้าแสดงความคิดเห็น ไม่ให้ความสนใจในสุขภาพของตนเองเท่าที่ควร ทำให้สตรีเหล่านี้กลายเป็นผู้ด้อยโอกาส และขาดความมั่นคงในด้านสุขภาพ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคเอกชน หรือองค์กรท้องถิ่น ควรให้ความร่วมมือกันสร้างโอกาสในการศึกษาให้แก่ผู้หญิงให้มากขึ้น ทั้งการศึกษาในระบบและนอกระบบ ทั้งนี้ การศึกษาจะช่วยแก้ระบบคิดได้ ช่วยให้ผู้หญิงกล้า และมีความมั่นใจในตนเองมากขึ้น สามารถจัดการกับชีวิตตนเอง สุขภาพของตนเอง และผู้ที่ตนเองต้องดูแลด้วย

5. ในด้านการพัฒนาอาชีพสตรี จากการศึกษาพบว่าสตรีได้รับการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพน้อยมาก เท่าที่มีอยู่ก็ไม่ต่อเนื่อง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ เวลาและข้อจำกัดในด้านเศรษฐกิจของครอบครัวส่วนหนึ่ง ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเข้าไปสนับสนุนช่วยเหลืออย่างจริงจัง และต่อเนื่อง เช่น ส่งเสริมอาชีพระยะสั้นสำหรับสตรีที่สามีย้ายถิ่นเพื่อช่วยเหลือให้มีรายได้เสริม และส่งเสริมอาชีพระยะยาวสำหรับสตรีทั่วไปที่มีโอกาสและเวลาในการเรียนรู้ และอาจนำไปประกอบเป็นอาชีพหลักของครอบครัวได้อีกทางหนึ่งได้ ทั้งนี้เพราะ ยังมีสตรีอีกจำนวนไม่น้อยที่ยังต้องการความรู้ด้านอาชีพเสริมอีกมากโดยเฉพาะในช่วงฤดูว่างจากการเกษตร ซึ่งสตรีส่วนใหญ่มักจะดิ้นรนหางานรับจ้างทั่วไป และถูกกดค่าแรงงานซึ่งไม่สามารถเรียกร้องต่อรองได้

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาเพิ่มเติมถึงผลกระทบของการย้ายถิ่นในระยะยาว ที่อาจเกิดแก่ครอบครัวทั้งในด้านสุขภาพกาย สุขภาพจิต การศึกษา อิทธิพลของค่านิยมในชุมชน รวมถึงปัญหาสังคมด้านอื่น ๆ โดยเฉพาะกับครอบครัวที่มีผู้สูงอายุและเด็ก เพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาก็อาจเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งพบว่า สถาบันครอบครัวยังคงเป็นรากฐานที่สำคัญของสังคม และเป็นหลักในการ

ดูแลผู้สูงอายุและเด็ก ครอบครัวจะต้องสนับสนุน ปกป้อง และส่งเสริมความเห็นด้วยกับค่านิยมทางวัฒนธรรมนี้

2. ควรศึกษาเปรียบเทียบผลทางด้านเศรษฐกิจ ที่สืบเนื่องมาจากการย้ายถิ่น เช่น ควรมีการวัดโดยละเอียดในเรื่องของรายได้ในครัวเรือน การลงทุนที่เป็นตัวเงินหรือแรงงาน ภาวะหนี้สิน และค่าใช้จ่ายทั้งหมดรวมถึงทรัพย์สินสิ่งของที่ได้มาหลังจากการย้ายถิ่น ทั้งในถิ่นเดิมและถิ่นปลายทาง เพื่อวัดผลกำไรจากการลงทุนทั้งหมด รวมถึงผลทางด้านสังคมและจิตวิทยาด้วย ซึ่งอาจใช้เป็นข้อมูลส่งเสริมหรือสกัดกั้นการย้ายถิ่นของคนชนบทในอนาคตได้

3. ควรศึกษาระบบวิธีคิดของเพศชายในเรื่องบทบาทชายหญิง และความเท่าเทียมกันทางเพศ เพื่อนำไปสู่การปรับเปลี่ยนค่านิยม ระบบวิธีคิดของเพศชาย การให้คุณค่าในบทบาทของเพศหญิง และการปรับเปลี่ยนบทบาทของเพศชายมีต่อครอบครัว เช่น บทบาทของความเป็นพ่อในการดูแลลูก บทบาทของพ่อบ้านในการช่วยทำงานบ้าน เป็นต้น

4. ควรศึกษาถึง วิธีการสร้างกระบวนการส่งเสริมจิตสำนึกของเพศชาย ในด้านการดูแลสุขภาพของตนเอง เพื่อป้องกันไม่ให้นำโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์มาสู่ผู้หญิง ซึ่งมีผลกระทบถึงสมาชิกในครอบครัวด้วย